

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ

The Propagation of Buddhism in Suvarnabhumi

¹พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโย (การ์ตน์), ²พระสุทธิสารเมธี
(ชัยยันต์ จตตาลโย) และ ³ชมพูนุช ช้างเจริญ

¹Phramaha Boonpasid Nathapunyo (Karat), ²Phra Sutthisanmethi
(Chaiyan Jattanayo) and ³Chompoonuch Changcharoen

¹คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

¹Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University.

^{2,3}บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

^{2,3}Graduate School, Mahamakut Buddhist University.

¹Corresponding Author's Email: Chompoonuch.mbu@gmail.com

Received: November 13, 2024; **Revised:** December 26, 2024; **Accepted:** December 29, 2024

บทคัดย่อ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าไปยังดินแดนสุวรรณภูมินั้น เกิดขึ้นหลังจากการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 3 โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นผู้อุปถัมภ์ พระองค์ทรงมีพระราชดำริที่จะส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังนานาประเทศ เพื่อที่จะสร้างทูตสันถวไมตรีระหว่างประเทศ ด้วยการให้พุทธจักรกับอาณาจักรเป็นเครื่องอุปการะแก่กัน โดยแบ่งออกเป็น 9 สายด้วยกัน และสายที่มีความสำคัญกับดินแดนสุวรรณภูมิคือ สายที่ 8 มีพระโสณเถระและพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าสมณทูต เดินทางไปเผยแผ่ ณ ดินแดนสุวรรณภูมิประกอบไปด้วย ไทย พม่า ศรีลังกา กัมพูชา ลาว เป็นต้น ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติอันหลากหลาย ดินแดนแห่งนี้จึงได้รับการขนานนามว่า “ดินแดนแห่งความมั่งคั่ง” การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ดินแดนนี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในชุมชนเดิมที่นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู บ้างก็หันมานับถือพระพุทธศาสนา บ้างก็ยังคงยึดมั่นในศาสนาเดิม ก่อให้เกิดการผสมผสานทางความเชื่อในชุมชนเดียวกัน การตัดสินใจนับถือศาสนาใดจึงขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของชนชั้นปกครองในขณะนั้น และด้วยการที่ชนชั้นปกครองในสมัยนั้นให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ภายเผยแผ่; พระพุทธศาสนา; ดินแดนสุวรรณภูมิ

Abstract

The spread of Buddhism into the land of Suvarnabhumi occurred after the Third Buddhist Council, under the patronage of King Ashoka the Great. He decided to send Buddhist missionaries to various countries to establish friendly relations, fostering mutual support between the Buddhist community and the kingdoms. These missions were divided into nine routes, with the 8th route being significant for Suvarnabhumi. Led by Venerable Sona and Venerable Uttara, this mission traveled to Suvarnabhumi, encompassing regions such as Thailand, Myanmar, Sri Lanka, Cambodia, and Laos. Due to the abundance and diversity of natural resources, this land was dubbed the "Land of Prosperity." The spread of Buddhism here led to changes in the existing beliefs of the communities, who primarily followed Brahmanism and Hinduism. Some embraced Buddhism, while others remained steadfast in their original faith, resulting in a blending of beliefs within the same community. The decision to adopt a particular religion often rested with the ruling class at the time. The emphasis placed on Buddhism by the ruling class of that era contributed to its flourishing and enduring presence up to the present day.

Keywords: Propagation; Buddhism; Suvarnabhumi

บทนำ

การศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ถือเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากปราชญ์และนักวิชาการมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะประเด็นเรื่อง “จุดเริ่มต้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ” ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีความเชื่อโดยทั่วไปมักอ้างอิงจากคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องราวของพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งชมพูทวีป ผู้ทรงส่งพระสมณทูต สองรูป คือ พระโสณเถระและพระอุตตรเถระ พร้อมคณะเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ภายหลังการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 3 (มหานามเถระ, 2549) เหตุการณ์นี้ส่งผลให้พระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ได้หยั่งรากและเจริญรุ่งเรืองในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และอินโดนีเซียในปัจจุบัน (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2548) แม้จะมีความเชื่อและการอ้างอิงจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แต่ประเด็นเรื่องจุดเริ่มต้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ยังคงเป็นที่ถกเถียงและมีข้อสงสัยในหมู่นักวิชาการอยู่หลายประการ ประกอบด้วย 1) ข้อจำกัดของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่เป็นโบราณคดีและจารึกที่สามารถยืนยันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 ยังมีค่อนข้างจำกัด ทำให้ยากต่อการระบุเวลาที่แน่ชัด 2) ความคลุมเครือของดินแดนสุวรรณภูมิ หรือขอบเขตของดินแดนที่เรียกว่า “สุวรรณภูมิ” ในอดีตยังไม่ชัดเจน ทำให้เกิดการตีความที่หลากหลายว่าครอบคลุมพื้นที่ใดบ้าง 3) อิทธิพลของศาสนาอื่น ก่อนการเข้ามาของพระพุทธศาสนา ดินแดนสุวรรณภูมิมีศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อพื้นเมืองอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งอาจส่งผลต่อการเผยแผ่และการยอมรับพระพุทธศาสนาในช่วงแรก (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2548) อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิให้เกิดความชัดเจนถึงความเป็นมาและความเป็นไปจนถึงปัจจุบัน จำเป็นต้องอาศัยความรู้จากหลากหลายแขนงวิชา ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ศาสนาเพื่อศึกษาความเป็นมา พัฒนาการ และ

อิทธิพล, สังคมวิทยาเพื่อวิเคราะห์บทบาทของศาสนาในสังคม, มานุษยวิทยาเพื่อศึกษาความเชื่อ พิธีกรรม และ ประเพณี หรือปรัชญาเพื่อทำความเข้าใจแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา (ประเสริฐ ฐ นคร, 2540) ทั้งหมดนี้ล้วนเป็น องค์ประกอบสำคัญในการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ โดยต้องยึดมั่นในกฎเกณฑ์และ มาตรฐานทางวิชาการ อ้างอิงแหล่งที่มาอย่างถูกต้อง เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเนื้อหาและ วิธีการเผยแผ่ ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา และอนุรักษ์มรดกทางพระพุทธศาสนาต่อไป บทความ วิชาการนี้จึงมุ่งศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางใน การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดในแผ่นดินสุวรรณภูมิ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป

พระพุทธศาสนาได้สืบทอดและเผยแผ่มาอย่างต่อเนื่อง นับแต่ครั้งพุทธกาล เมื่อพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ ในระยะแรก พระองค์ทรงออกประกาศพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยเริ่มจากการแสดงปฐมเทศนา “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” แก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ครั้นต่อมา เมื่อมีพระสาวกมากขึ้น พระองค์จึงทรงส่งพระ สาวกเหล่านั้นออกไปเผยแผ่พระธรรมคำสอน ดังพุทธดำรัสที่ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อ ประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมงามในเบื้อง หน้า งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ สิ้นเชิง” (พระไตรปิฎกอรกถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย: 13/52/52) พระพุทธองค์ทรงมีพุทธบัญญัติห้ามขับ เหล่าพระสาวกทั้ง 60 รูป ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้ทรงคุณธรรมอันล้ำเลิศ เดินทางเผยแผ่พระศาสนาไป คนละเส้นทาง ด้วยพระสาวกเหล่านั้นล้วนเชี่ยวชาญในหลักธรรม มีปัญญาญาณแก่กล้า จึงสามารถเผยแผ่พระ ธรรมได้ด้วยตนเอง การแยกย้ายกันไปนี้ ก็เพื่อให้การประกาศพระศาสนาครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างไกลที่สุด ส่วนพระองค์เองก็เสด็จพระราชดำเนินไปยังดินแดนต่าง ๆ เพื่อโปรดสัตว์และเผยแผ่ธรรมะที่ทรงตรัสรู้ ตลอด ระยะเวลา 45 พรรษา พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการพื้นฐานในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ เป็น 4 วิธีสำคัญ ดังนี้

1. วิธีการยอมรับคำสอนของนักปราชญ์อื่น หมายถึง การยอมรับคำสอนของนักปราชญ์ต่าง ๆ ที่พระองค์เห็นว่ามียุ่แล้วที่มีมาก่อนหน้านี้หรือร่วมสมัยกับพระองค์ ซึ่งจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับคำสอนได้ และคำสอนนั้นจะต้องเป็นเรื่องจริง มีประโยชน์เช่นพระองค์ทรงนำเอามานสมบัติมาสอนเกี่ยวกับการทำจิตให้เป็น สมาน หรือสอนผู้ประกอบความเพียรทางจิตให้บำเพ็ญฌาน โดยที่มานสมบัติเป็นการบำเพ็ญของนักพรตจำพวก ฤๅษี เมื่อครั้งพระองค์ทรงผนวชใหม่ ๆ ก็ได้เข้าไปศึกษาอยู่ที่สำนักของอาหารดาบส และอุทกดาบส ซึ่งเป็นอาจารย์ สอนให้พระองค์ทำมานสมบัติ จนได้สำเร็จจรูปฌาน หลังจากพระองค์ตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้นำวิธีการนั้นมา ปฏิบัติ และเผยแผ่สืบต่อมา

2. วิธีการปฏิบัติ หมายถึง คำสอนของเจ้าลัทธิใดที่สอนกันมาผิด ๆ ทำให้คนหลงงมงาย ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นสิ่งที่ทำให้พ้นทุกข์ได้ พระองค์ทรงสอนเปลี่ยนแปลงให้ตรงข้ามกับคำสอนของเจ้าลัทธิเหล่านั้น เช่น บางลัทธิสอนให้คนหมกมุ่นอยู่ในกามคุณที่เรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค ถือว่าการแสวงหาความสุขจากกามคุณเป็นหนทางแห่งความสุข พระองค์ตรัสชี้แจงตรงข้ามว่า การหลีกออกจากกามเสียได้เป็นสุขอย่างยิ่ง ๆ บางลัทธิสอนให้ทรมาณตนให้รับความลำบากที่ เรียกว่า อตตกิลมณานุโยค ซึ่งถือว่าเป็นการประพฤติดบะอย่างแรงกล้า เมื่อตายแล้วย่อมเข้าถึง พรมาตมัน อันเป็นการหลุดพ้น ได้เข้าถึงพรหมโลก ไปอยู่ร่วมกับพระพรหม ซึ่งถือว่าเป็นบรมธรรม พระองค์ตรัสปฏิเสธว่า เป็นการทรมาณตนให้ลำบากเปล่า ไม่ใช่หนทางแห่งการตรัสรู้ ไม่ใช่ การบำเพ็ญเพื่อตบะ เพราะสิ่งเหล่านี้พระองค์เคยทดลองทำอย่างยิ่งยวดมาก่อนแล้ว และตรัสว่าขันตีเท่านั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง บางลัทธิสอนว่าการเข้าถึงพรมาตมัน เป็นการได้อยู่ร่วมกันกับพระ พรหมถือว่าเป็นบรมธรรม เป็นความสุข พระองค์ตรัสสอนว่า “นิพพาน ปรม สุขิ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” (พระไตรปิฎกอรุทธกถาแปล ฉบับมหาหมากุฎราชวิทยาลัย: 42/25/375) การได้บรรลุพระนิพพานเท่านั้นเป็นบรมธรรม และพระนิพพานเป็นแก่นแท้เป็นหลักธรรมอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา บางลัทธิสอนอีกว่าการฆ่าสัตว์เพื่อเช่นสรวงบูชาเป็นบุญมหาศาล พระองค์ตรัสสอนให้มีเมตตาต่อสัตว์ ไม่ให้ฆ่าสัตว์ เพราะสิ่งมีชีวิตทั้งหลายต่างก็กลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น หากใครฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพื่อบูชาโยงู ก็จะได้แต่บาปเท่านั้น ไม่เป็นบุญเลย มีแต่ความเศร้าหมองที่เกิดขึ้นกับจิตใจกับผู้นั้น

3. วิธีการปฏิรูป หมายถึง การนำเอาความเชื่อเดิมของประชาชนที่ติดอยู่แล้ว แต่ยังมีจุดบกพร่องอยู่บ้างมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขใหม่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้ผลในทางปฏิบัติสมบูรณ์ ในข้อนี้พระองค์ได้ทรงปรับปรุงแก้ไขหลักการเดิม และวิธีการของเหล่านั้นกับวชที่มีอยู่ก่อน แล้วซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ทำกันมาก่อนหน้านี้ ทรงนำมาประยุกต์แก้ไขเพิ่มเติมอีกครั้ง เช่น การบวช เดิมที่การบวชเป็นเรื่องของการทรมาณตนเอง เช่น การอดอาหาร นอนบนหนาม ฯลฯ พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าการทรมาณตนเองเช่นนั้นไม่ใช่หนทางดับทุกข์ จึงทรงปรับปรุงแก้ไขวิธีการบวชใหม่ ให้เป็นไปเพื่อการฝึกฝนอบรมตนเองทางด้านจิตใจ เช่น การเจริญสติ การภาวนา เป็นต้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นนักปฏิรูปที่ยิ่งใหญ่ ทรงนำหลักคำสอนเดิมมาปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง จนเกิดเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธจวบจนปัจจุบัน

4. วิธีการบัญญัติหลักการขึ้นใหม่ หมายถึง วิธีการนี้เป็นสิ่งที่ใคร ๆ ยังไม่ได้นำมาสั่งสอนกันในสมัยนั้น เช่น หลักอริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท อนัตตา และนิพพาน ซึ่งความจริงแล้ว การสอนของพระองค์มีวิธีการ และลักษณะลีลาการสอน การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมกถาหรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดี โดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะการสอนที่ดีตามแนวพุทธจริยาหรือตามหลักเทศนาวิธี ซึ่งเรียกว่าพุทธลีลาในการสอน 4 ส ได้แก่

4.1 สันตสนา การชี้แจงให้เห็นชัด คือเมื่อพระองค์จะทรงสอนอะไร ก็ทรงชี้แจง จำแนกแยกแยะ อธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง รู้เรื่องราวที่พระองค์ทรงแสดงเหมือนจูงมือไปดูให้เห็น ประจักษ์กับตา ทำให้ผู้รับการเผยแผ่เกิดความประทับใจ เพราะตามปกติแล้วจะเป็นใครก็ตาม เมื่อสามารถพูดให้คนอื่นรู้เรื่องในบางกรณีได้ ก็จะสร้างความมั่นใจให้กับผู้ฟังว่า ผู้พูดผู้สอนมีความรู้ในเรื่องที่พูดที่สอนจริง เป็นเหตุให้เกิดความเคารพความเชื่อถือได้โดยง่าย

4.2 สมาทปนา การชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เมื่อทรงชี้แจงให้เห็นชัดแล้วก็จะตรัสพระวาจาจูงใจให้เห็นจริง เป็นความจริง ดีจริง ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับ และพร้อมที่จะนำไปปฏิบัติ โดยสิ่งใดควรปฏิบัติ หรือห้าห้า พระองค์จะทรงแนะนำหรือบรรยายให้เขาซาบซึ่งเห็นคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนใจยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติโดยเร็วพลัน

4.3 สมุตเตขนา การเร้าใจให้อาจหาญแกลวกกล้า คือพร้อมกันที่ตรัสพระวาจาจูงใจให้เห็นจริงนั้น พระองค์ก็จะตรัสเสริมเร้าใจให้แกลวกกล้า ปลุกเร้าใจผู้ฟังให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจเข้มแข็ง มั่นใจที่จะทำ ให้สำเร็จจงได้ สู้งาน ไม่หวั่น ไม่กลัวต่อความเหนื่อย ความยากลำบาก

4.4 สัมปัทสนา การปลอบขโลมใจให้สดชื่นว่าเร้าใจคือพร้อมกันที่ตรัสอธิบายให้เห็นชัด แจ่ม ตรัสจูงใจให้อยากปฏิบัติ ตรัสปลุกเร้าใจให้กล้าหาญที่จะปฏิบัติ พระองค์ก็ทรงตรัสพระธรรม เทศนาในลักษณะทำบรรยายกาศให้ สนุก สดชื่น แจ่มใส เบิกบานใจเป็นการบำรุงจิตใจของผู้ฟังให้แจ่มชื่น ว่าเร้าใจ เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง มองเห็นผลดี และทางสำเร็จอันเป็น คุณประโยชน์ที่จะได้จากการปฏิบัติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.-ปยุตโต), 2553) พระพุทธองค์ทรงบรรลุความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ในการเผยแผ่ธรรมะที่พระองค์ตรัสรู้ โดยทรงใช้เวลาในการเผยแผ่แก่เหล่าภิกษุและเข้าถึงพระมหากษัตริย์ในแต่ละเมือง ซึ่งทรงใช้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาไปทั่วชมพูทวีป ส่งผลให้มีจำนวนพระสงฆ์สาวกเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ นำมาซึ่งความเจริญมั่นคงแก่พระพุทธศาสนาอย่างรวดเร็ว และแผ่ขยายไปอย่างกว้างไกล

ต่อมาเมื่อพุทธศตวรรษที่ 3 พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นอย่างมาก ทำให้พวกเดียรฉัตรแผ่ตัวเข้ามาบวช เดียรฉัตรเหล่านี้ล้วนมีลัทธิความเชื่อของตนเอง เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ยังคงยึดถือลัทธิความเชื่อเดิม และเผยแพร่ความคิดเห็นที่ผิดเพี้ยนจากพระธรรมคำสอน ทำให้เกิดความสับสนแก่พุทธศาสนิกชน พระพุทธศาสนาเสื่อมเสีย ด้วยเหตุนี้เอง พระโมคคัลลีสบุตรดิสะเถระ จึงได้ปรารภเหตุความมั่นคงและความเสื่อมแห่งพระพุทธศาสนา และได้ความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราชในการทำสังคายนาพระธรรมวินัย เพื่อกำจัดพวกเดียรฉัตรออกไปจากพระพุทธศาสนา จึงได้มีการจัดทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 3 ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 234 ที่ไศการาม กรุงปาฏลีบุตร แคว้นมคธ ประเทศอินเดีย โดยมีพระโมคคัลลีสบุตรเถระเป็นประธาน ร่วมกับพระสงฆ์มาประชุมร่วมกัน 1,000 รูป ดำเนินการอยู่เป็นเวลา 9 เดือน หลังจากการสังคายนาพระไตรปิฎกเสร็จสิ้นลง พระโมคคัลลีสบุตรดิสะเถระปรารภจะเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น จึงได้ทูลขอให้พระเจ้าอโศก

มหाराชทรงส่งสมณทูตไปยังนานาประเทศ พระองค์ทรงเห็นชอบด้วยกับแนวคิดนี้ และถือเป็นนโยบายสำคัญในการปกครอง โดยทรงใช้พุทธจักรและอาณาจักรร่วมกันทำงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน พระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีวิสัยทัศน์ที่จะเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเพื่อสร้างความสุขให้แก่ชาวโลก ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึกที่กระจายอยู่ทั่วอินเดียและเนปาล พระองค์ทรงมุ่งหวังให้ประชาชนน้อมนำหลักธรรมไปปฏิบัติ เพื่อความสุขของตนเองและความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร นโยบายนี้สะท้อนให้เห็นถึงพระราชปณิธานอันแน่วแน่ของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่จะแผ่ขยายความสุขและความเจริญไปทั่วทุกหนแห่ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548) เป็นการใช้ธรรมโดยให้พระภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นทูตสัมพันธไมตรีออกเป็น 9 สาย

สายที่ 1 พระมฆันติกเถระ เป็นผู้นำคณะธรรมทูต เดินทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังแคว้นกัษมีระหรือแคชเมียร์ และแคว้นคันธาระ ซึ่งปัจจุบันคือดินแดนบริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย

สายที่ 2 พระมหาเทวเถระ เป็นผู้นำคณะธรรมทูต เดินทางเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนอันไกลโพ้นคือ แคว้นมหิงสกมณฑล ซึ่งปัจจุบันคือรัฐโมเซอร์ และบริเวณลุ่มแม่น้ำโคธาวารี ทางตอนใต้ของประเทศอินเดีย

สายที่ 3 พระรักขิตเถระ เป็นผู้นำคณะธรรมทูต เดินทางเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนนวนวาซีซึ่งปัจจุบันคือบริเวณแคว้นคุชราต ทางภาคตะวันตกของประเทศอินเดีย

สายที่ 4 พระธรรมรักขิตเถระ หรือที่รู้จักกันในนามพระโยนกธรรมรักขิตเถระ ได้นำคณะธรรมทูตเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนอปรินตกชนบท ซึ่งปัจจุบันสันนิษฐานว่าเป็นบริเวณชายฝั่งทะเลทางตอนเหนือของเมืองบอมเบย์

สายที่ 5 พระมหาธรรมรักขิตเถระ เป็นผู้นำคณะธรรมทูต เผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหารัฐฐะซึ่งปัจจุบันคือรัฐมหาราษฏร์ ทางภาคตะวันตกของอินเดีย

สายที่ 6 พระมหารักขิตเถระ ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนอันไกลโพ้น คือแถบถิ่นโยนกประเทศ ซึ่งปัจจุบันนี้คือบริเวณประเทศอิหร่านและตุรกี

สายที่ 7 พระมัชฌิมเถระ เป็นผู้นำคณะธรรมทูต เผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ หิมวันตประเทศ อันเป็นดินแดนแถบเทือกเขาหิมาลัยและประเทศเนปาลในปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย

สายที่ 8 พระโสณเถระและพระอุตตเถระ ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งปัจจุบันครอบคลุมพื้นที่ของประเทศต่าง ๆ เช่น พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และบางส่วนของเวียดนาม

สายที่ 9 พระมหินทเถระ พระโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงเป็นผู้ดำเนินการเดินทางเผยแผ่หลักธรรม ณ เกาะลังกา หรือที่รู้จักกันในปัจจุบันว่าประเทศศรีลังกา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547) มีพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเป็นกษัตริย์ปกครองอยู่ในสมัยนั้น โดยพระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งส่งผลให้พระพุทธศาสนาในศรีลังกาได้เจริญตั้งมั่นอยู่ในยุคสมัยนั้น

การส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ พร้อมกับอัญเชิญกิ่งต้นศรีมหาโพธิ์ไปเป็นเครื่องบรรณาการพุทธบูชา นั่น ถือเป็นกุศโลบายที่ช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างสะดวกราบรื่นขึ้น เพราะต้นศรีมหาโพธิ์เป็นต้นไม้ที่พระพุทธรูปเจ้าประทับตรัสรู้ ดังนั้น การนำกิ่งต้นศรีมหาโพธิ์ไปปลูกในดินแดนต่าง ๆ จึงเสมือนเป็นการนำสัญลักษณ์แห่งพระพุทธองค์ไปประดิษฐานยังดินแดนนั้น ๆ ทำให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา แม้คำว่า “โพธิ” จะหมายถึงการตรัสรู้ ซึ่งทั้งพระพุทธรูปเจ้าในอดีตอย่างพระสมณโคดมพุทธเจ้า และพระพุทธรูปเจ้าในอนาคตอย่างพระศรีอาริยมตไตรย ล้วนทรงบำเพ็ญเพียรจนบรรลุโพธิญาณได้ร่มเงาไม้ใหญ่เช่นกัน แต่ต้นไม้เหล่านั้นกลับมีสายพันธุ์แตกต่างกันออกไป ดังเช่น พระพุทธรูปเจ้าองค์ปัจจุบันทรงตรัสรู้ใต้ต้นอัสสัตถพฤกษ์ หรือโพธิ์ใบรูปหัวใจ ขณะที่พระพุทธรูปเจ้าองค์หน้าจะทรงตรัสรู้ใต้ต้นกาคะทิง ดังนั้น พันธุ์ไม้ชนิดนี้ปัจจุบันจึงนิยมเรียกกันว่า “ต้นโพธิ์” ด้วยเหตุที่ต้นโพธิ์เป็นที่พระพุทธรูปเจ้าประทับและตรัสรู้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ จึงเป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2547) โดยเฉพาะต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่เมืองอนูราธปุระ ประเทศศรีลังกา ถือเป็นต้นไม้ที่มีอายุยืนยาวที่สุดในโลก โดยมีที่มาจากกิ่งของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ พุทธคยา ที่พระนางสังฆมิตตาเถรี พระราชธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช ได้นำมาปลูกยังเมืองอนูราธปุระ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของชาวสิงหล ด้วยความสำคัญทางประวัติศาสตร์และการเมืองอันโดดเด่น เมืองแห่งนี้จึงกลายเป็นสมรภูมิแห่งการช่วงชิงอำนาจระหว่างกษัตริย์ชาวทมิฬและกษัตริย์ชาวสิงหล จนกระทั่งศรีลังกาต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของชาติตะวันตก แม้จะเผชิญกับความผันผวนแห่งสงครามมานับครั้งไม่ถ้วน แต่ต้นพระศรีมหาโพธิ์ก็ยังคงยืนหยัดตราบนานปัจจุบัน เป็นดังสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวพุทธศรีลังกาและชาวพุทธทั่วโลกต่างเคารพสักการะ แม้ว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นเดิมในอินเดียจะล่วงลับไปนานแล้ว แต่กิ่งโพธิ์ที่พระนางสังฆมิตตาเถรีนำมาปลูกในศรีลังกาก็ยังคงอยู่คู่แผ่นดินลังกามาจนถึงทุกวันนี้ (สมชาย ใจดี, 2560) ส่วนในดินแดนสุวรรณภูมิ มีการเคารพบูชาต้นโพธิ์ด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในสมัยทวารวดี ซึ่งพบหลักฐานสิ่งสำคัญ ได้แก่ ชิ้นส่วนประติมากรรมดินเผารูปต้นโพธิ์ ตั้งอยู่บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย พบจากเมืองโบราณอู่ทอง และชิ้นส่วนประติมากรรมรูปต้นโพธิ์ดินเผา พบจากเจดีย์หมายเลข 11 เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งนี้ ต้นโพธิ์ดินเผานี้อาจสร้างขึ้นเพื่อประกอบรูปเคารพ ก่อนที่จะมีพระพุทธรูปขึ้น (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 78) ใช้เป็นสัญลักษณ์การตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ

คำว่า “สุวรรณภูมิ” นั้น เป็นชื่อที่คนอินเดียเรียกภูมิภาคนี้ เพราะเป็นจุดหมายปลายทางของการค้าขาย ซึ่งสุวรรณภูมินั้น แปลว่า “ทอง” และคำว่า “ภูมิ” แปลว่า “ดินแดน” แต่ความหมายนั้นไม่ได้แปลว่าดินแดนทองคำ เพราะคนโบราณที่พูดภาษาสันสกฤตจะเน้นเรื่องความมั่งคั่งเป็นสิ่งสำคัญ สุวรรณภูมิ จึงแปลว่า “ดินแดนแห่งความมั่งคั่ง” (สุภาพรรณ ฌ บางช้าง, 2562) ดังปรากฏในหนังสือ The Silk and Spice Routes, Inventions and

Trade ของ Struan Reid ได้กล่าวถึงดินแดนที่อยู่ถัดจากอินเดียไปว่า “มีเกาะสองเกาะที่มีชื่อเสียงในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทองคำและเงิน” ซึ่งเป็นเหตุให้ได้ชื่อเรียกเกาะนั้นตามนั้น เกาะหนึ่งเรียกว่า ไคร้เซ่ (Chryse) เกาะทอง และอีกเกาะหนึ่งเรียกว่า อากีเร่ (Argyre) เกาะเงิน” (มานพ นักการ-เรียน และคณะ, 2564) สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางด้านชีวภาพ เพราะมีพืชพันธุ์ธัญญาหารมากมาย หลากหลายชนิด ซึ่งดีกว่าหลาย ๆ แห่งในโลก สิ่งเหล่านี้เป็นที่มาของสินค้าซึ่งดินแดนอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง แลกเปลี่ยน เป็นดินแดนที่ผู้คนอยากเข้ามา โดยมีจุดหมายเพื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานด้วย ดังนั้น คนที่อยู่ในสุวรรณภูมิ ไม่ใช่คนกลุ่มเดียวแต่มีความหลากหลายและมีการเดินทางเข้ามาในดินแดนนี้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ชาวสุวรรณภูมิมีอารยธรรมรุ่งเรืองมาก่อนแล้ว ไม่ใช่คนป่าเถื่อน มีทั้งระบบเครือญาติและการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ศาสนาตั้งเดิมของพวกเขานับถือบรรพบุรุษ เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมชาติ และกฤตผี ซึ่งต้องได้รับการเอาใจใส่ ต่อมา ศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนที่เรียกว่า “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อุษาคเนย์ หรือเอเชียอาคเนย์” ตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาล คือสุวรรณภูมิ ดังปรากฏในมหานกชาดกว่า อินเดียได้มีการติดต่อค้าขายกับสุวรรณภูมิ มาตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว ศาสนาพราหมณ์ก็คงเข้ามาพร้อม ๆ กับชาวอินเดีย ซึ่งส่วนใหญ่ก็คงนับถือศาสนาพราหมณ์ (มานพ นักการเรียน และคณะ, 2564) เพราะในสมัยนั้นพระสงฆ์ยังไม่มีเข้ามาในแถบสุวรรณภูมิ ความเชื่อของพุทธศาสนายังมาไม่ถึงในแถบนี้ ทำให้เห็นว่าอินเดียติดต่อกับดินแดนสุวรรณภูมิอยู่ตลอด หลังสมัยพระพุทธเจ้า และความเติบโตของงานของพระพุทธศาสนาก็เกิดขึ้น เมื่อสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งยุคนั้นอินเดียยังอิงกลุ่มอยู่กับเปอร์เซีย กรีก โรมัน เข้ามาผสมผสาน แม้แต่พระเจ้าอโศกมหาราชก็เป็นเชื้อสายของพวกกรีกโรมัน ที่มา รุกรานอินเดียในสมัยของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช อินเดียไม่ใช่รัฐที่อยู่ภายในแต่มีการติดต่อกับภายนอก ความเจริญของอินเดีย จึงมีการพัฒนาขึ้น เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช โดยบันทึกของหนังสือมหาวงศ์ของลังกาว่า พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณะทูตไปหลายแห่ง ไม่ใช่แค่เอเชียอาคเนย์และมีการ แพร่ทางศิลปวัตถุเข้ามาอีกด้วย (มหานามเถระ, 2549) ไม่ว่าจะเป็นลวดลายศิลปะ แต่พวกอาคารบ้านเรือนนั้นยัง ไม่มี วัฒนาอารามสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่เกิดขึ้นจริงในพุทธศตวรรษที่ 11-12 ตอนสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชเข้ามา เผยแผ่พระพุทธศาสนา มีเพียงแค่วัตถุ ถ้าเป็นสถานที่ก็เป็นอาคารไม้เล็ก ๆ เป็นสัญลักษณ์เท่านั้นเอง สิ่งที่เป็น พระธรรมความเชื่อยังไม่มาทั้งหมดทั้งพระคัมภีร์ แต่มาในรูปของคาถาและคำสอนในทางปฏิบัติ

เป็นที่สังเกตว่า พระพุทธศาสนาอาจจะเข้ามาก่อนหน้าที่พระเจ้าอโศกมหาราชจะส่งสมณทูตไปยังดินแดน สุวรรณภูมิ เพียงแต่ไม่มีหลักฐานรองรับ เพราะความสำคัญในการมาของพระสงฆ์ในฐานะทูตกับการมาเผยแผ่ของ พระสงฆ์เอง ย่อมมีความแตกต่างกัน เพราะเหตุที่พระสงฆ์มายังดินแดนสุวรรณภูมิในนามกษัตริย์ต่างเมืองส่งมา ย่อมมีความสำคัญมาก เปรียบเสมือนคณะทูตประเทศอินเดียเอาต้นโพธิ์มามอบให้ประเทศไทยเพื่อสร้าง สัมพันธภาพระหว่างประเทศ ต่างกับการนำต้นโพธิ์จากอินเดียมาปลูกเอง ย่อมมีความสำคัญน้อยลง จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์อาจจะเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิก่อนพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตไปยังดินแดนต่าง ๆ เพียงแต่ พระสงฆ์เข้ามาก่อนหน้านั้น ไม่ได้เด่นมากนัก จึงไม่มีหลักฐานรองรับไว้

การที่พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะ ผู้ปกครองอินเดียในช่วง 268-232 ปีก่อนคริสตกาล พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมาก และมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วชมพูทวีป หลังจากการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 พระองค์ได้ส่งสมณะทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ 9 สาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า หนึ่งในดินแดนที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณะทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ สุวรรณภูมิ ซึ่งในสมัยนั้นเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ มีผู้คนอาศัยอยู่มากมาย โดยคณะสมณะทูตที่เดินทางมายังสุวรรณภูมิประกอบด้วยพระโสณเถระและพระอุตตรเถระ ตามตำนานเล่าว่า พระเถระทั้งสองรูปได้แสดงอภินิหารปราบปรามยักษ์ เพื่อปราบภูติผีปีศาจและสิ่งชั่วร้าย รวมถึงแสดงธรรมเทศนา พรหมชาลสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยหลักธรรมในการครองเรือนและการบวช โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 และศีล 227 ข้อของพระภิกษุ ซึ่งการแสดงธรรมเทศนานี้ทำให้ชาวสุวรรณภูมิเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่าท่านเดินทางมาทางทะเลสันนิษฐานกันว่า ได้แก่ จังหวัดนครปฐม โดยมีโบราณสถานและโบราณวัตถุสำคัญต่าง ๆ เช่น ศิลากาจิอักษรปัลลวะ คาลา “เย ธมมา เหตุปภวา เยสึ เหตุง ตถาคโต อาห เตสยจโย นิโรโธ จ เอว วาที มหาสมโณติ” แปลว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตเจ้าทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติ ทรงสั่งสอนอย่างนี้” จารึกที่ยอดสถูปหิน ปัจจุบันนำเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเทพรมหานคร มีอายุระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 12 พบในปี พ.ศ.2470 ไม่ปรากฏนามผู้พบครั้งแรก แต่ต่อมา นายประสาร บุญประครอง ได้ค้นพบ เมื่อ พ.ศ.2506 ที่วัดพระปฐมเจดีย์ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2561) ส่วนพระปฐมเจดีย์คือหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงอารยธรรมอันรุ่งเรืองและยาวนานของสุวรรณภูมิ ประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า นครปฐมเคยเป็นเมืองท่าริมทะเลที่เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ และยังคงเป็นราชธานีที่สำคัญในยุคทวารวดี ในสมัยนั้น นครปฐมเป็นศูนย์กลางที่รุ่งเรือง เนื่องจากเป็นแหล่งรับและเผยแพร่อารยธรรมจากอินเดีย ทำให้ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติหลั่งไหลเข้ามาตั้งถิ่นฐาน แต่เมื่อเกิดความแห้งแล้งเพราะเส้นทางน้ำเปลี่ยน ผู้คนจึงอพยพไปสร้างเมืองใหม่ริมน้ำ ชื่อว่า “นครไชยศรี” หรือ “ศรีวิชัย” นครปฐมจึงกลายเป็นเมืองร้างมาเป็นเวลาหลายร้อยปี จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่ยังผนวชได้ธุดงค์ไปพบพระปฐมเจดีย์ และทรงเห็นว่าเป็นเจดีย์องค์ใหญ่ไม่มีที่ใดเทียบเท่า ครั้นเมื่อได้ครองราชย์ จึงโปรดฯ ให้ก่อเจดีย์แบบลังกาครอบองค์เดิมไว้ โดยให้ชื่อว่า “พระปฐมเจดีย์” มีรูประฆังคว่ำ หรือทรงมนาวผ่าซีก เช่นเดียวกับพระสุปสาณูจีในประเทศอินเดีย เป็นสัญลักษณ์ศิลปกรรมในยุคพระเจ้าอโศกมหาราช (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2537) นับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน คนไทยได้รับการปลูกฝังเช่นนี้ผ่านตำราเรียนวิชาพระพุทธศาสนา แต่ในแวดวงวิชาการด้านโบราณคดีกลับเชื่อว่าพระพุทธศาสนาน่าจะมาถึงดินแดนสุวรรณภูมิก่อนหน้าที่พระเจ้าอโศกส่งพระสมณทูตมายังดินแดนแห่งนี้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย

การเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิของพระพุทธศาสนาไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน หรือเกิดขึ้นเพราะเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง แต่เป็นกระบวนการที่ใช้เวลานานหลายร้อยปี และ พระพุทธศาสนาก็ไม่ได้เข้ามาแบบเดียว ๆ โดด ๆ แต่มาพร้อมกับการเผยแผ่วัฒนธรรมอินเดีย ทั้งหมดทั้งมวลมายังดินแดนแถบนี้ ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 1-3 พ่อค้าชาวอินเดียได้ทำการค้าขายกับอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พ่อค้าชาวอินเดียได้นำความเชื่อทางศาสนาของพวกเขาไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นศาสนาฮินดูหรือพระพุทธศาสนา การเผยแผ่วัฒนธรรมอินเดียเกิดขึ้นหลายร้อยปี จนกระทั่งวัฒนธรรมอินเดียวางหลักปักฐานของพวกพราหมณ์ที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาฮินดูด้วย ทำให้ชุมชนท้องถิ่นใกล้เคียงบางแห่งรับศาสนาฮินดู บางแห่งรับพระพุทธศาสนา แต่มีบางชุมชนแรกรับพระพุทธศาสนาแล้วเปลี่ยนเป็นฮินดู บางชุมชนแรกรับฮินดูแล้วเปลี่ยนเป็นพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้มีหลายแห่งรับทั้งพระพุทธศาสนาและฮินดูปะปนอยู่ด้วยกันในชุมชนเดียวกัน (สมบุญ สิริวงค์, 2550) เหตุที่เป็นอย่างนั้น เพราะการจะรับหรือไม่รับสิ่งใดเป็นอำนาจหรือดุลยพินิจวิจารณ์ญาณของหัวหน้าหรือเจ้าเมืองที่เป็นชนชั้นปกครอง ไม่ใช่อำนาจของพ่อค้าจากชมพูทวีป หรือนักบวช หรือพราหมณ์ที่นำศาสนาเข้ามาเผยแผ่ จะเห็นว่า ถึงแม้พระพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิแล้ว ต้องมาแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์ฮินดูที่เข้ามาก่อนหน้านี้แล้ว

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวไว้ว่า “ชาวสยามนั้นจำเดิมแต่กาลนานมา นับถือศาสนาพราหมณ์ ได้ความรู้มาแต่พราหมณ์ แม้ในกาลทุกวันนี้ ก็ยังมีที่อ้าง คือ ถาวรวัตถุที่สร้างไว้ในที่นั้น ๆ และประเพณีที่ปฏิบัติในพิธีนั้น ๆ อันเป็นราชธรรมเนียมปรากฏอยู่ในกฎหมายเทียรบาล” (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2514) เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทย คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาในไทยเจริญรุ่งเรืองและเสื่อมลงเป็นระยะ เป็นเหตุให้ประเทศไทยรับพระพุทธศาสนาจากภายนอกประเทศเข้ามาหลายครั้ง แต่ละครั้งนั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งช่วงเวลาการเข้ามาของพระพุทธศาสนาออกได้เป็น 4 ยุค แต่ละยุคนั้นมีสาระสำคัญโดยสังเขป ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคเถรวาทแบบพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ทรงอุปถัมภ์สังคายนาสำเร็จแล้ว ได้มีพระราชประสงค์จะเผยแผ่ธรรมะให้ไพศาล จึงโปรดให้ส่งสมณทูตออกไปยังดินแดนต่าง ๆ พระเถระโสณะและพระเถระอุตตระเป็นผู้นำคณะหนึ่งเดินทางมายังสุวรรณภูมิอันไกลโพ้น และได้นำพุทธศาสนามาประดิษฐานไว้ ณ ดินแดนแห่งนี้ หลักฐานที่ค้นพบ ณ เมืองนครปฐม อันได้แก่ ศิลารูปธรรมจักรและกวางหมอบ และแท่นสลูปล้วนเป็นเครื่องยืนยันถึงการมาถึงของคณะสมณทูต และเป็นสิ่งที่ชาวพุทธรุ่นหลังได้สักการบูชาสืบมา จนถึงปัจจุบันนี้

ยุคที่ 2 ยุคมหายาน ประมาณ พ.ศ.620 พระเจ้ากนิษกะมหาราชทรงเป็นองค์อุปถัมภ์การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 4 ของนิกายมหายาน ณ เมืองชลันธร อีกทั้งยังทรงส่งคณะสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา มหายานไปทั่วเอเชียกลางจนถึงประเทศจีน ซึ่งต่อมาได้ขยายอิทธิพลมายังอาณาจักรอัยลาว ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็น

ส่วนหนึ่งของสยามประเทศ พ.ศ. 1300 ในช่วงปี พ.ศ. 1454–1725 อิทธิพลของอาณาจักรศรีวิชัยและขอมได้ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้จากอิทธิพลของศรีวิชัย และทั่วประเทศจากการขยายอำนาจของขอม ทำให้เกิดการผสมผสานความเชื่อระหว่างพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์ หลักฐานที่ยืนยันถึงความรุ่งเรืองของมหายานในยุคนี้ ได้แก่ เจดีย์พระธาตุไชยา พระบรมธาตุ (องค์เดิม) รวมถึงพระพุทธรูป เทวรูป และพระพิมพ์ต่าง ๆ ที่พบในภาคใต้และทั่วประเทศ

ยุคที่ 3 ยุคเถรวาทแบบพุกาม เมื่อ พ.ศ. 1600 พระเจ้านรุตมหาราชแห่งพม่ามีอำนาจ ทรงตั้งราชธานีอยู่ที่เมืองพุกาม ทรงแผ่ขยายอาณาเขตครอบคลุมมาถึงดินแดนตอนเหนือของไทย คือ ล้านนา ลงมาถึงลพบุรี และทวารวดี พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบพุกามซึ่งเป็นสายที่มาจากเมืองมคร อินเดีย จึงครอบงำคนไทยแถบนั้นไปด้วย คนไทยจึงหันไปนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบพุกามอีก แต่อย่างไรก็ดี คนไทยฝ่ายใต้ลงมาส่วนใหญ่ยังคงนับถือฝ่ายมหายานอยู่

ยุคที่ 4 เถรวาทแบบลังกาวงศ์เมื่อ พ.ศ. 1698 พระเจ้าปรักกมพาทูแห่งประเทศลังกาได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกา ได้อาราธนาพระมหากัสสปะชำระสะสางพระธรรมวินัย พระพุทธศาสนาก็กลับรุ่งเรือง มีชื่อเสียงไปไกล ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาทั่วไปต่างก็สนใจ พวกกันเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกและได้รับการอุปสมบทใหม่ที่นั่น ครั้นศึกษาจบแล้วก็กลับบ้านเมืองของตนๆ เฉพาะประเทศไทยเราพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์นี้ได้เข้ามาตั้งมั่นอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช (แก้ว ชิตตะขบ, 2553)

จากบทความนี้ ผู้ศึกษาได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ โดยตั้งข้อสังเกตว่า พระพุทธศาสนาอาจเข้ามาสู่สุวรรณภูมิก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราชจะส่งสมณทูตในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 ซึ่งเป็นการท้าทายความเชื่อและข้อสันนิษฐานเดิม ๆ ที่อ้างอิงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ผู้ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ โดยชี้ให้เห็นว่าศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามาก่อน และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของผู้คนในดินแดนนี้ เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ จึงเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมและความเชื่อ ผู้ศึกษาเน้นย้ำถึงบทบาทของชนชั้นปกครองในการเลือกรับนับถือศาสนา ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการเผยแผ่และความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย ผู้ศึกษานำเสนอพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย 4 ยุค ได้แก่ ยุคเถรวาทแบบพระเจ้าอโศกมหาราช ยุคมหายาน ยุคเถรวาทแบบพุกาม และยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ซึ่งสามารถนำไปเปรียบเทียบกับพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศอื่น ๆ ในดินแดนสุวรรณภูมิ เพื่อวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่าง และเสนอมุมมองใหม่ ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ โดยอาศัยการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์และการตีความ มุมมองและข้อค้นพบใหม่ ๆ เหล่านี้ซึ่งก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้ากับยุคสมัย เช่น การใช้เทคโนโลยี การสื่อสาร และการสร้างความเคารพเข้าใจระหว่างศาสนา เพื่อให้เกิดการสร้างสังคมสันติสุขขึ้น และทำให้พระพุทธศาสนาคงอยู่ มั่นคง และยั่งยืนสืบไป

สรุป

หลังจากการสังคายนาพระไตรปิฎกเสร็จสิ้นลง พระโมคคัลลีสบุตรติสสะเถระได้ทูลขอพระราชานุญาตจากพระเจ้าอโศกมหาราช เพื่อส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ รวมถึงสุวรรณภูมิ โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะสายที่ 8 นำโดยพระโสณเถระและพระอุตตรเถระ ได้เดินทางไปยังดินแดนสุวรรณภูมิอันกว้างใหญ่ ซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารและทรัพยากรธรรมชาติ จนได้รับการขนานนามว่า “ดินแดนแห่งความมั่งคั่ง” เดิมทีดินแดนสุวรรณภูมินั้น มีพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอยู่แล้ว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อครั้งใหญ่ ชาวสุวรรณภูมิบางส่วนหันมานับถือพระพุทธศาสนา บางส่วนยังคงนับถือศาสนาเดิม หรือผสมผสานความเชื่อทั้งสองศาสนาเข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม การนับถือศาสนาใดในยุคนั้น ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้นำหรือเจ้าเมือง ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนให้การสนับสนุนพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- แก้ว ชิตตะชบ. (2553). *ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนา.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2548). *ศาสนาและประเพณีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ประเสริฐ ฐ นคร. (2540). *ประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). *งานพระธรรมทูต : ในพระธรรมทูตในต่างประเทศ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2547). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2548). *พระพุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพโรจน์ คุ่มไพโรจน์. (2553). *พุทธประวัติจากสังเวชียสถาน*. ม.ป.ม.: ม.ป.พ.
- มหานามเถระ. (2549). *มหาวงศ์ (ฉบับหลวง)*. (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), แปล). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2537). *พระไตรปิฎกอรุณกถาแปล ชุด 91 เล่ม*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มานพ นักการเรียน และคณะ. (2564). *สุวรรณภูมิ: วิเคราะห์มิติทางความเชื่อและศาสนา*. *วารสารวิชาการ โรงเรียนนายเรือด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์*. 1(2), 117-132.

- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2547). *การนับถือบูชาต้นไม้ใหญ่และต้นไม้โพธิ์ในสมัยทวารวดี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2561). *ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมทางศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย*. กรุงเทพฯ: ตำนานสุทธาการพิมพ์.
- สมชาย ใจดี. (2560). *พุทธศาสนาในศรีลังกา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2514). *ประวัติศาสตร์-โบราณคดี*. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมบูรณ์ สุริยวงศ์. (2550). *ประวัติศาสตร์ศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2548). *พระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2562). *ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- เสถียร โปธิ์นันทะ. (2537). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.